

מעשר עוני

מנהגים והלכות מעשר עוני

שנת התשע"ד - שנת מעשר עוני

מתחברים אל המצוות

מעשר עני הוא חלק מן התרומות והמעשרות שמחויב להפריש כל מי שבידו פירות וירקות, בין אם גדלו בגינתו ובין אם קנה אותם או קיבלם מאחרים. שש שנות עבודת האדמה שבכל מחזור של שנות שמיטה מחולקות לשתי קבוצות: השנים א', ב', ד', ה' ממחזור שנות השמיטה הן שנים שמפרישים בהן מעשר שני, והשנים ג', ו' הן שנים שמפרישים בהן מעשר עני. לאחר שמפרישים מהפירות או מהירקות את התרומה הגדולה, המעשר הראשון ותרומת המעשר, יש להפריש 9% מהפירות או מהירקות למעשר שני בשנים א' ב' ד' ה', או למעשר עני בשנים ג' ו'. בשנים ג', ו', שהן שנות מעשר עני, יש לתת את הפירות בפועל לעני.

ואולם אם בשנים קדמוניות, שבהן כל אחד גידל פירות וירקות לצורך עצמו ולצורך בני ביתו, היה פשוט לקיים את המצווה, הרי שבימינו מסובך יותר לקיימה. מצד אחד ישנם חקלאים המגדלים תוצרת רבה, ונתינת פירות המעשר עצמם, היא נטל בלתי מבוטל עבורם, ומצד שני יש בעלי גינות רבים שבחצרם עצים בודדים או מעט ירק ותבלינים, ונתינת עשירית מהם לעני אינה מעשית. אולם לבעיית הנתינה קיים פתרון הלכתי, אשר מקורו בתקנת חז"ל, והוא הוזכר במשנה גם בנוגע לנתינת מתנות כהונה. הפתרון הוא שכל אדם שיצטרך להפריש מעשר עני במשך שנת המעשר, יוכל להלוות מראש בתחילת השנה סכום כסף מסוים לעניים באמצעות גבאי צדקה ולהתחייב לתת את כל פירות מעשר עני, לאותם עניים בהם מטפל גבאי הצדקה. במצב זה, כאשר יפריש האדם תרומות ומעשרות במשך השנה, העני יזכה בפירות והירקות של מעשר העני. אלא שבמקום להעביר את הפירות עצמם לידי העני, הוא ישאיר את הפירות ברשותו, ויקזז את שוויים הכספי מהסכום שהלווה לעני. בכך 'יתרת ההלוואה' שהלווה בעל הפירות לעני תרד, והפירות יהפכו לרכושו הבלעדי של המפריש. כך יקבל העני את המגיע לו, והמפריש יוכל להשתמש בפירות ובירקות שהיו קודם רכוש העני, כפי שהוא משתמש בשאר הפירות והירקות, בלא כל הבדל ביניהם.

השנה - שנת מעשר עני, קן 'בית האוצר'

מבית מכון התורה והארץ, מאפשרת למנוייה להלוות כסף לעני באמצעות גבאי צדקה, ובכך מקלה על קיומה של מצוות מעשר עני. שיתוף פעולה בין מכון התורה והארץ לארגון 'מקימי' מאפשר לציבור הרחב לקיים את המצווה כהלכתה. המיזם הייחודי של מכון התורה והארץ לקיום מצוות נתנית מעשר עני, מסייע לארגון 'מקימי' להגדיל את סכומי הכסף העומדים לרשותו לצדקה. ארגון 'מקימי' יעביר את כספי המעשר לעניים שהוא תומך בהם ומלווה אותם ליווי שוטף.

הלכות מעשר עני

א. השנה, שנת תשע"ד, היא השנה השישית ממחזור השמיטה, שנת מעשר עני. בשנה זו מפרישים מעשר עני במקום מעשר שני, מלבד ההפרשות הנהוגות בכל שנה (תרומה, מעשר-ראשון ותרומת-מעשר).

ב. לאחר הפרשת התרומה הגדולה ותרומת המעשר, יש להפריש מעשר עני.

ג. לגבי השלב הקובע את שנת המעשר של כל פרי וירק, יש להבחין בין ירקות לפירות האילן:

בירקות - השלב הקובע את שנת המעשר הוא הלקיטה, דהיינו זמן קטיפת הירק, והתאריך הקובע הוא א' בתשרי. לכן ירק שנלקט לפני א' בתשרי תשע"ד, משתייך ל'שנת המעשר' הקודמת, ויהיה חייב במעשר שני. ירק שנלקט לאחר א' בתשרי תשע"ד, משתייך לשנת תשע"ד, ויהיה חייב במעשר עני.

בפירות האילן - השלב הקובע את שנת המעשר הוא החנטה, החנטה היא השלב שבו נושר הפרח, והפרי מתחיל להתהוות. התאריך שבו מתחילה השנה לעניין זה הוא ט"ו בשבט. לכן פרי שחנט לפני ט"ו בשבט תשע"ד, משתייך לשנה הקודמת ויהיה חייב במעשר שני. פרי שחנט לאחר ט"ו בשבט תשע"ד, משתייך לשנת תשע"ד, ויהיה חייב במעשר עני.

ד. פירות או ירקות שלא הפרישו מהם מעשר עני, אסור לאכול מהם.

ה. יש להפריש מעשר עני מן היבול, וחייבים לתת אותו לעני. אפשר לתת את המעשר לכל עני שמעוניינים לתת לו.

ו. דיני נתינת מעשר עני חמורים יותר מדיני נתינת מעשר-ראשון, ויש לתת מעשר עני גם במצב של ספק, כאשר יש 'חזקת חיוב'. כלומר יסוד החיוב של מעשר עני מבורר, ואינו מוטל בספק.

ז. בימינו, הגדרת 'עני' היא על פי היכולת של האדם או אי יכולתו למלא את הצרכים שלו ושל בני משפחתו למשך שנה. אדם שיש לו סכום כסף שמספיק למחייתו ולמחיית בני משפחתו למשך שנה - אינו עני. לחילופין אדם שיש לו שכר עבודה מובטח שיספיק למחייתו במשך שנה - אינו עני. אפשר לראות ב'שכר המינימום' במשק אמת מידה לשכר עבודה מינימלי (כולל זכאות "הבטחת הכנסה" - הנגזרת מצרכי המשפחה). אם אין לאדם כסף או שכר עבודה מובטח למשך שנה - הריהו עני.

ח. קיום המצווה של נתינת מעשר-עני הוא דווקא כשנותנים את הפירות עצמם לעניים, ומלכתחילה אין יוצאים ידי חובה בנתינת כסף בתור תמורה לפירות. כאמור, צריך לתת את הפירות דווקא לעני, אך יש קושי למצוא עני בכל פעם שהאדם מפרש תרומות ומעשרות. לפיכך, הדרך הנוחה והטובה ביותר לקיים את מצוות הנתינה, היא על ידי הלוואה מראש לעני קבוע ('מכירי עניים'), לפי הערכה של שווי הפירות של שנת מעשר-עני הקרובה, שיהיו בבעלותו. בדרך זו מקיימים את מצוות מעשר עני לכתחילה, וכן נוהגים לקיים את נתינת מעשר-עני עבור המנויים ב'בית האוצר' שליד מכון התורה והארץ. בדרך זו, הפירות נקנים מאליהם לעני בשעת 'קריאת שם', והעני נותן למלווה רשות ליהנות מן הפירות, תמורת קיזוז הלוואה שהלווה לו מראש.

תו תקן למעשר כספים

תו תקן 'צדקה ומעשר כספים' הינו תו תקן שניתן לארגונים העומדים בדרישות ההלכה ובסטנדרטים חברתיים הוגנים, ויכולים לקבל מעשר כספים מהציבור הרחב. תו התקן עונה על דרישת הציבור לכך שגוף חיצוני שאינו תלוי יבדוק את ארגוני הצדקה השונים, ויודא שהם עונים על דרישות ההלכה לקבלת מעשר כספים, וכן שסכומי המעשר מגיעים ליעדם.

במכון התורה והארץ אנו עוסקים כבר שנים רבות במצוות נתינת מעשר עני. המכון הקים את קרן "בית האוצר", המאפשרת למנוייה להלוות כסף לעני באמצעותה, ובכך מקילה על קיום מצוות נתינת מעשר-עני. הקרן דואגת להעברת הכסף לנזקקים הזכאים לקבלו על פי ההלכה. את ההנחיות ההלכתיות ל'בית האוצר' נותן הרה"ג יעקב אריאל שליט"א, רב העיר רמת-גן ונשיא מכון התורה והארץ, ואותן מיישמים רבני המכון. כעת שואף המכון להגביר גם את המודעות לקיום נתינת מעשר כספים בדרך מהודרת, והוא מעניק את תו התקן 'צדקה ומעשר כספים' לארגונים העומדים בתנאים הנדרשים.

מודעות ציבורית גבוהה לצורך בתו התקן ותמיכה ציבורית בארגונים המחזיקים בו, תיצור מוטיבציה בקרב הארגונים השונים לקבלתו, ותביא לנכונותם לעמוד בתנאים הנדרשים לשם כך.

את התנאים לקבלת תו התקן קובעת ועדת רבנים, שחברים בה הרב שמואל אליהו - רב העיר צפת, הרב מנחם בורשטיין - ראש מכון פוע"ה והרב יהודה עמיחי - ראש מכון התורה והארץ. מלבד דרישות ההלכה בנוגע לנתינת המעשר, כוללים התנאים לקבלת התו גם מדדים ערכיים וחברתיים, כגון רמת השכר של חמשת מקבלי המשכורות הגבוהות ביותר בארגון, וכן רישום וניהול תקינים.

שתי מטרות לתו התקן:

- תו התקן יסייע לציבור לתרום את כספי המעשר לארגונים העונים על דרישות ההלכה, ובכך יקל על הצורך בבדיקה עצמית של הארגון שמעוניינים לתרום לו.
- תו התקן יחזק ארגונים הוגנים, ויעצים את המוסדות שבהם סכומי המעשר מגיעים ליעדם ואינם 'נבלעים במערכת'.